องค์ความรู้เรื่อง ความเชื่อกับการป้องกันโรคโควิด-19 ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดน

ศูนย์ภูมิภาคศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ภาพจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนไทย-เมียนมา ช่องทางบ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

...หากการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางโลกไม่สามารถใช้ได้ผล คนก็มักจะหันไปพึ่งพาอำนาจที่เหนือกว่าสาเหตุที่คนเราเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ นั่นก็เพราะต้องการใช้อำนาจนั้นให้มาช่วยควบคุมสถานการณ์อันไม่ปกติ ทั้งนี้ก็เพื่อทั้งแก้ไข ผ่อนคลายความตึงเครียดของสังคมในช่วงชีวิตอันเป็นวิกฤติ (Life Crisis) (Cunningham, 1992) ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและยาวนานกว่า 3 ปี ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตของบุคคลอันเป็นที่รัก และการสูญเสียทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครอบครัวและประเทศ นำมาสู่ความวิตกกังวล ความกลัว และความเครียด ได้มีการสร้างความเชื่อ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ด้วยการใช้ความเชื่อในท้องถิ่นในการกำจัดโรค ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และการสร้างความบันเทิงเพื่อปลอบประโลมสังคม เช่น การสร้างนางโคโรนาเทวี หรือนางสงกรานต์ประจำปี 2563 หรือแม้กระทั่งบทสวดส่งไลโควิด เป็นต้น นอกจากนั้นความเชื่อเหล่านี้ยังส่งผลต่อการดูแลสุขภาพใจที่เกิดจากการอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติในการทำให้ผู้คนมีพละกำลังที่จะต่อสู้กับโรคระบาด ลดทอนความวิตกกังวลและความเครียด (อภิลักษณ์ เกษมผลกูลและสินีกานต์ แก้วกันหา, 2563) ขณะเดียวกันอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับผีมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในเขตภาคเหนือเป็นอย่างยิ่ง และมีเป้าหมายของเน้นไปที่การสร้างเสริมกำลังใจให้ผู้ที่ศรัทธา มีกำลังใจในการแก้ไขปัญหาที่ตนเอง ครอบครัวและชุมชนกำลังประสบ ทั้งนี้กุศโลบายเกี่ยวกับการรักษาโรค ได้ดำเนินผ่านสัญลักษณ์ที่มีความหลากหลายแตกต่างตามสภาพพื้นที่และชาติพันธุ์แต่ละแห่ง (สามารถ ใจเตี้ย, 2561)

บทความนี้ชวนทุกท่านไปติดตามเรื่องราวของการป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีความน่าสนใจทั้งในเรื่องบริบทของพื้นที่ที่เป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ใกล้กับพื้นที่ชายแดนประเทศเมียนมาและเป็นเส้นทางสัญจรของผู้คนและสินค้า แม้ว่าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จะมีคำสั่งให้ปิดจุดผ่อนปรนทางการค้าชายแดนก็ตาม ทว่าในช่วงเวลานั้นยังมีการลักลอบเข้ามาของผู้คนทางฝั่งประเทศเมียนมาเข้ามาในพื้นที่และเกรงว่าจะเป็นนำเชื้อโควิด-19 เข้ามาแพร่ระบาดในชุมชน จึงต้องอาศัยทั้งทรัพยากรบุคคลรวมทั้งความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมเพื่อนำมาใช้ในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (Karen Ethnicity) เป็นกลุ่มชาติที่พันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่บนที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และตามรอยต่อระหว่างชายแดนไทย-เมียนมา กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังสามารถจำแนกออกเป็น กะเหรี่ยงขาว กะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงคอยาว กะเหรี่ยงหูยาว เป็นต้น ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยเสือเฒ่า ซึ่งอยู่ใกล้กับจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนบ้านน้ำเพียงดิน เป็นจุดผ่อยปรนการค้าชายแดนทางน้ำมีแม่น้ำปายเป็นแม่น้ำสำคัญในการขนส่งสินค้าจากประเทศเมียนมามายังจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนแห่งนี้ ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะแรก (ประมาณต้นปี 2563) ได้มีการปิดกั้นไม่ให้บุคคลภายนอกเข้า-ออกชุมชน มีการตั้งจุดคัดกรอง รณรงค์ให้คนในชุมชนสวมหน้ากากอนามัย ล้างมือ เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนต่างตระหนักและตื่นตัวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้นและหวั่นกลัวว่าจะแพร่ระบาดเข้ามายังชุมชน ขณะเดียวกันคนในชุมชนและผู้นำชุมชนได้เดินเท้าเพื่อเข้าไปยังพื้นที่ป่าบริเวณขุนห้วยเดื่อ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับชายแดนประเทศพม่าเพื่อไปขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณขุนห้วยเดื่อ โดยชาวบ้านในชุมชนเชื่อกันว่าเมื่อไปขอกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ดังกล่าวแล้วจะได้รับความปลอดภัย **“..การขอพรไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์”**

อีกชุมชนหนึ่งที่เป็นที่อาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงคือ ชุมชนบ้านห้วยผึ้ง ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้กับจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนบ้านห้วยผึ้งและเป็นช่องทางขนส่งสินค้าข้ามแดนที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน การเข้ามาของโรคโควิด-19 ชุมชนแห่งนี้ไม่ได้มีการปิดชุมชน เนื่องจากเป็นทางสัญจรหลักที่เข้าไปยังตัวเมืองแม่ฮ่องสอนและจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนบ้านห้วยผึ้ง มีการจัดตั้งจุดคัดกรองเพื่อตรวจวัดอุณภูมิ การลาดตระเวนบริเวณชายแดนร่วมกับเจ้าหน้าที่ด่านชายแดน อปพร.และผู้นำชุมชน มาดำเนินมาตรการป้องกันโรคด้วยการสวมหน้ากากอนามัย ล้างมือ และงดกิจกรรมการรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก เป็นต้น นอกเหนือจากมาตรการป้องกันโรคโควิด-19 ามมาตรการทางสาธารณสุขแล้ว ชาวบ้านในชุมชนได้การทำ **“พิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่”** และ **“ปลูกเสาต้นธี”** ขึ้นเพื่อทำนาย เสี่ยงทายเกี่ยวกับความรุนแรงของโรคระบาดของโรคโควิด-19 ที่จะเกิดขึ้นกับคนในชุมชน **(ที่มา: หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์)**

ภาพพิธีกรรมปลูกเสาต้นธี และเสี่ยงทายกระดูกไก่ ของกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงแดงในชุมชนห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ที่มา: อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ จิรวัฒน์ รักชาติ และพสุนิต สารมาศ (2567)

การประกอบพิธีกรรมเสี่ยงทายกระดูกไก่และปลูกสาต้นธี เป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ด้วยเชื่อว่าเป็นพยากรณ์หรือทำนายเกี่ยวกับเรื่องราว สิ่งที่ไม่ดีที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชน การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นเหตุการณ์วิกฤติที่จำเป็นต้องมีการเสี่ยงทายถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น การเสียชีวิตของคน ในชุมชน เป็นต้น โดยนำกระดูกไก่ (บริเวณน่องติดสะโพก) เลือกมาหนึ่งคู่ ทั้งนี้ไก่ที่นำมาเสี่ยงทายใช้ไก่ที่เลี้ยงในชุมชน ผู้ที่เลือกไก่มาจะต้องเป็นผู้ชาย หลังจากนั้นก็จะมีหมอผีในชุมชนเป็นผู้ทำพิธีเสี่ยงทาย ขณะที่เสาศักดิ์สิทธิ์หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ต้นธี” มีความเชื่อเกี่ยวกับต้นหว้า ที่เปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์และความผูกพันธ์กับป่า หนึ่งปีจะมีการปลูกต้นศักดิ์สิทธิ์ เพื่อนำไปประกอบพิธีขอฝน และทำนายดวงชะตาของหมู่บ้านในรอบปี ด้วยการคาดคะเนจากลักษณะของกระดูกขาไก่ อาจกกล่าวได้ว่า การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในชุมชนแห่งนี้เปรียบเสมือนการรักษาโรคให้กับคนในชุมชน เมื่อประสบกับปัญหา ภัยอัตรายโรคระบาด ความเจ็บป่วย ก็จะประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเสี่ยงทายหรือทำนายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายการถามมื้อ หรือการถามหมอผีตามความเชื่อของคนล้านนา และนำผลจากการเสี่ยงทายมาปฏิบัติ รักษาเพื่อให้รอดพ้นจากปัญหาที่กำลังเผชิญ และหากพิจารณาจากการประกอบพิธีกรรมที่เกิดขึ้นถือได้ว่าเป็นการกระทำทางประเพณี (Traditional) เป็นปฏิบัติการของคนในชุมชน (Practice of community) ที่กระทำขึ้นเพื่อให้ตนเองและคนในชุมชนรอดพ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วยจากการระบาดของโรคโควิด-19 โดยพิธีกรรมมีส่วนช่วยปลอบประโลมทางจิตใจ (Mental comfort) ในช่วงเวลาที่ยากลำบาก ขณะเดียวกันพิธีกรรมที่เกิดขึ้นนี้ก็สะท้อนให้เห็นความรู้สึกร่วม (Collective consciousness) ของคนในชุมชนที่มีร่วมกัน หรือเป็นความสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ (Ethnic consciousness) และเชื่อว่าผู้คนสามารถการเอาชนะความกลัวและความวิตกกังวลในรูปแบบอื่นๆ และบางครั้งอาจนำไปสู่การเรียกร้อง การสร้างทางออกร่วมกันเกี่ยวกับการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

“...ความเชื่อ และพิธีกรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียมาที่กล่าวมานี้ อาจมีมีส่วนที่ทำให้พวกเขารู้สึกอบอุ่นใจ มีความรู้สึกปลอดภัย อย่างน้อยก็ได้รับการผ่อนคลายความตึงเครียดจากโรคระบาดที่มองไม่เห็นตัวตน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะก้าวต่อไปหากมีโรคอุบัติใหม่เกิดขึ้น...”

ผู้ที่สนใจสามารถติดตามเนื้อหาเพิ่มเติมได้จากบทความ อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ จิรวัมน์ รักชาติ และพสุนิต สารมาศ (2567) ความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจภายใต้สถานการณ์โควิด-19 ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งตีพิมพ์ใน Journal of Roi Kaensarn Academi ปีที่ 9 ฉบับที่ 7 :กรกฎาคม หน้า 595-611.